

Király Miklós

A nemzetközi magánjog kodifikálásának útjai az Európai Unióban és tagállamaiban

A jogegységesítés igénye a jogrendszerek ütközésének feloldására hivatott nemzetközi magánjogi szabályok esetében korán megjelent. Nem véletlenül, hiszen nehezen előreláthatóvá teszi az alkalmazandó jogot, és ezáltal a jogvita rendezésének kimenetelét, ha minden állam önálló és adott esetben eltérő tartalmú kollíziós normák útján oldja fel a nemzetközi elemet tartalmazó tényállásban rejlő konfliktust. Ha az eljáró fórumok ugyanazon tényállásra különböző utaló szabályokat alkalmaznak, akkor nyilvánvalóan sérül a nemzetközi döntési harmónia, a nemzetközi jogviták rendezésének kiszámíthatósága, hiszen különböző anyagi jogokhoz és ezáltal eltérő érdemi döntésekhez juthatnak el.

Nemzetközi adásvétel esetében eltérhet az államok joga, s nyomában a bíróságok álláspontja abban a kérdésben, hogy a jogválasztás megengedett-e, és ha igen, bármilyen jogot lehet-e választani, továbbá különböző kapcsolódó szabályokkal dolgozhatnak abban az esetben, ha elmaradt a felek jogválasztása. E tekintetben számba jöhet például a szerződés kötése helye vagy az eladó szokásos tartózkodási helye szerinti jog, de akár a „legszorosabb kapcsolat” elve alapján is dönthetnek az irányadó jogról.

Ugyanakkor a nemzetközi magánjog egységesítése esetenként több sikerrel kecsegtet, mint az anyagi jogi unifikáció. A kollíziós szabályok ugyanis lényegükönél fogva csak a határon átlépő tényállásokra vonatkoznak, a tisztán „belső” jogügyleteket nem érintik. Az is megkockáztatható, hogy a nemzetközi magánjog a maga összetettségével, absztrakta voltával valószínűleg távolabb van a napi politika világától, mint az életviszonyokat közvetlenül rendező anyagi jog. Miként egy német szerző, *Eva-Maria Kieninger* írta, a „Mentsük meg az EGBGB-t (azaz a német nemzetközi magánjogot) Brüsszeltől” felhívás még egyetlen újságban sem jelent meg. Ezzel szemben az anyagi jog átfogó egységesítésére akár az Európai Unió belül hiányzik a politikai akarat és felhatalmazás.⁴⁸ Ez a felismerés nem új keletű. Lényegét már T. M. C. Asser, a Hágai Nemzetközi Konferencia alapítója is megfogalmazta, hangsúlyozva, hogy célkitűzései összhangban vannak az államok szuverenitásával, de éppen az állami (anyagi) jogok sokszínűsége teszi indokolttá a nemzetközi magánjog egységesítését.⁴⁹

A tanulmány olyan területről szól – a jogegységesítés a nemzetközi magánjog területén –, amely a legutóbbi időkig nagyon sikeres volt az Európai Unióban. A tagállami

⁴⁸ KIENINGER 2012, különösen 429–430.

⁴⁹ „We shall respect the sovereignty and the autonomy of states. We do not aspire to a general unification of private law. On the contrary, it is precisely the diversity of national laws which renders a uniform resolution of international conflicts of laws necessary. The programme of this conference is thus itself a tribute to national autonomy.” STEENHOFF 1993, 5. Idézi BOELE-WOELKI 2010, 98–99.

integrációs modelleket vizsgáló kutatás nagy tablóján persze ez csak egy kis szelet, és talán kissé ezoterikus terület – de önmagában is nagyon sokrétű szabályozásról van szó, számos kérdéssel és problémával. Alapvető kérdés, és itt kapcsolódom a kötet fő témájához, hogy valamely nagy uniós jogi normatömeg milyen hatást gyakorol a tagállami jogalkotásra.

A nemzetközi magánjog egységesítése az Európai Unióban hosszú történetre tekint vissza. Az a nemzetközi eljárási joggal kezdődött: az 1968-as Brüsszeli Egyezményről a joghatóságról, más tagállamban hozott bírósági határozatok elismeréséről, végrehajtásáról polgári és kereskedelmi ügyekben.⁵⁰

Ezt követte az 1980-as Római Egyezmény a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról.⁵¹ Egyik esetben sem jogközelítésről volt szó, hanem egységes jog alkotásáról az alkalmazandó jog előreláthatósága érdekében.

Új felhatalmazást és új lendületet hozott az Amszterdami Szerződés, amely beépítette a jogalkotásra felhatalmazó normák sorába az Európai Közösségről szóló szerződés 65. cikkét, amelyet átvett a jelenleg hatályos, az Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUMSz) 81. cikke. Utóbbi az *Igazságügyi együttműködés polgári ügyekben* fejezetén belül megnyitja a lehetőséget intézkedések hozatalára „a tagállamokra vonatkozó kollíziós, illetve joghatóságra vonatkozó szabályok összeegyeztethetősége” érdekében.

A nemzetközi magánjog harmonizációját megerősítette a Lisszaboni Szerződés azáltal, hogy a jogegységesítést lényegében függetlenítette a belső piaci céltól – csak példaként említve ezt a szempontot: „különösen, ha ez a belső piac megfelelő működéséhez szükséges.” Ez a megközelítés kifejezetten széles jogalkotási felhatalmazást teremtett. Nyomában kiterjedt jogalkotás született. Csak a szűk értelemben vett nemzetközi magánjognál, kollíziós magánjognál maradván, itt vannak a Róma I–III. rendeletek. A legismertebb talán a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogot meghatározó Róma I. rendelet,⁵² de említendő a szerződésen kívüli kötelmi viszonyoknál irányadó Róma II. rendelet⁵³ vagy a házasság felbontásánál, a különválásnál alkalmazandó jogra vonatkozó Róma III. rendelet⁵⁴ és az öröklésre alkalmazandó jogot, sőt joghatóságot meghatározó külön rendelet.⁵⁵ És a sor még folytatható volna.⁵⁶ (Zárójelben megjegyezhetjük, hogy külön nagy kérdés, hogy miként alakul az EU-rendeletek alkalmazása az Egyesült Királyságban a brexit után. Az integrációhoz fűződő jogi kötelekeket elvágó *European Union [Withdrawal] Bill*⁵⁷ tervezete

⁵⁰ 1968 Brussels Convention on jurisdiction and the enforcement of judgments in civil and commercial matters. *Official Journal Law*, 299, 31/12/1972, 32–42.

⁵¹ Egyezmény a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról, aláírásra megnyitva Rómában 1980. június 19-én, magyar szöveg: Az Európai Unió Hivatalos Lapja, 8.7.2005, C 169/10.

⁵² Az Európai Parlament és a Tanács 593/2008/EK Rendelete (2008. június 17.) a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról (Róma I.).

⁵³ Az Európai Parlament és a Tanács 864/2007/EK Rendelete (2007. július 11.) a szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra alkalmazandó jogról (Róma II.).

⁵⁴ A Tanács 1259/2010/EU Rendelete (2010. december 20.) a házasság felbontására és a különválásra alkalmazandó jog területén létrehozandó megerősített együttműködés végrehajtásáról.

⁵⁵ Az Európai Parlament és a Tanács 650/2012/EU rendelete (2012. július 4.) az öröklési ügyekre irányadó joghatóságról, az alkalmazandó jogról, az öröklési ügyekben hozott határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az öröklési ügyekben kiállított közokiratok elfogadásáról és végrehajtásáról, valamint az európai öröklési bizonyítvány bevezetéséről (Róma IV.).

⁵⁶ Lásd: MÁDL–VÉKÁS 2015, 557.

⁵⁷ Elérhető: <https://publications.parliament.uk/pa/bills/cbill/2017-2019/0005/18005.pdf> (A letöltés ideje: 2019. 08. 13.)

ugyanis, jelenleg ismert formájában, a hirtelen jogi vákuum elkerülése érdekében a belső jog részévé tenné az addig közvetlenül alkalmazandó rendeleteket azzal, hogy az Európai Bíróság értelmezését nem tekintené többé irányadónak.⁵⁸ Ezzel sajátos köztes jogi helyzet alakulna ki, a rendeletek „házasításuk” után kiszakadnának eredeti közegükből, de korábbi tartalmukat – legalábbis egy ideig – megőriznék.)

A klasszikus nemzetközi magánjog kétharmadát tehát az EU tagállamaiban uniós jogforrások alkotják. Ugyanakkor vannak kimaradt, nem lefedett területek. Így nincs EU-szintű szabályozás az *alkalmazandó jogról*, hogy a legfontosabbakat említsem olyan területeken, mint:

- jog- és cselekvőképesség,
- dologi jog – tulajdon,
- társaságok nemzetközi mozgása, székhelyáthelyezése, elismerése,
- családi jog egy része – házasságkötésre irányadó jog,
- örökbefogadás,
- gyámság, gondnokság,
- végül a tagállami nemzeti magánjogi kódexekkel összevetve kétségtelenül hiányzik az általános rész is.

Ugyanakkor a hiányzó területek listája némiképp megtévesztő, mert hézagpótló szerepet töltenek be a Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia által kidolgozott egyezmények, továbbá az Európai Bíróság joggyakorlata, például a névviselési jog kapcsán, illetve a más tagállamokban alapított társaságok elismerésével összefüggésben.

Komoly kérdés, hogy miként haladjon az EU a jövőben. Lehet-e további jogegységesítést megvalósítani? A felvetés nem teljesen elméleti, mert az Európai Parlament külön kutatást rendelt ebben a témakörben, még 2012-ben.⁵⁹

Ugyanebben az évben német szimpóziumot tartottak Bayreuthban – *Szükségünk van-e Róma '0' rendelethez?* címmel.⁶⁰ A további uniós egységesítéstől várt előnyök listája hosszú:

- teljessé tenni az európai nemzetközi magánjogot,
- hiányzó területek lefedése, szabályozási hézagok megszüntetése,
- rendszerezés, fogalmak tisztázása,
- ellentmondások/különbségek feloldása a létező szabályozásban,
- új általános rész alkotása – erre nézve tervezet is született – Paul Lagarde tollából.

De a nehézségek sem csekélyek. A nemzetközi magánjog egységesítésére adott felhatalmazás születési hibában – *Geburtsfehler* – szenved annyiban, hogy szerkezetileg az igazságügyi együttműködés polgári ügyekben egy cím⁶¹ alá került a menekültügygel és bevándorlással kapcsolatos politikákkal, ami általában biztosítja Dánia számára a távolmaradást, az Egyesült Királyság és Írország számára pedig az *opt-in* lehetőségét. Ezzel az *opt-in*nel ugyan gyakran élnek, de ez külön befolyásolási lehetőség a kodifikáció iránt amúgy is általános gyanakvással viseltető tagállamok számára.

⁵⁸ Lásd a *European Union (Withdrawal) Bill* tervezetének 3. és 6. pontjait.

⁵⁹ KRAMER – DE ROOIJ 2012.

⁶⁰ LEIBLE–UNBERATH 2013.

⁶¹ Jelenleg az V. cím az Európai Unió működéséről szóló szerződésben (EUMSZ).

Elméletileg különböző megoldások lehetségesek. *Kieninger* terminológiája, csoportosítása szerint elképzelhető volna a nagy egység (*große Lösung*), azaz átfogó, mindent felölelő európai nemzetközi magánjogi kódex megalkotása – amely minden eddigi rendeletet (ideértve a joghatóságra, végrehajtásra, elismerésre vonatkozó Brüsszel-rendeleteket is) magába foglalna, illetve azokat még kiegészítené. Azonban kétséges volna a sikere, példázhatja ezt a Róma III. rendelet a házasság felbontására és a különválásra alkalmazandó jogról, amely csak az úgynevezett „megerősített együttműködés” keretében jöhetett létre – számos tagállam távolmaradásával. A nagy átfogó EU-rendeletre valószínűleg nem volna biztosítható Dánia, az Egyesült Királyság vagy Svédország támogatása.

De kínálkozna a *kleine Lösung*, a kis egység is (a terminológia a német egység megteremtésének különböző 19. századi modelljeit idézi), a Róma I. és Róma II. rendeletek, valamint a Brüsszel I. rendelet fúziója, amely legalább a kötelmi ügyletekre teremtene egységes európai nemzetközi magánjogi szabályozást. Ez a rendelet a kollíziós jogot a joghatósággal, végrehajtással együtt tárgyalná, és a szuverenitásukra különösen kényes tagállamok támogatása biztosítható volna, lévén, hogy külön-külön már elfogadták az új EU-rendelet tárgyába vágó normákat, és az Egyesült Királyság, Írország már gyakorolta az *opt-in* jogát. Igaz, ez nem orvosolná az általános rész hiányát.⁶²

Ennek pótlása érdekében születne meg a Róma '0' rendelet az uniós nemzetközi magánjog hiányzó általános részéről, bizonyos jogintézményeket kiemelve a már létező nemzetközi magánjogi tárgyú rendeletekből. Ez olyan tárgyakat érintene, mint a rendeletek

- egyetemes alkalmazása,
- a közrend védelme, imperatív rendelkezések,
- vissza- és továbbutalás (*renvoi*) kizárása – bár lehet, hogy ebben nem lehetséges teljesen egységes megoldás,
- egynél több jogrendszerrel rendelkező tagállamokra vonatkozó rendelkezések,
- a jogválasztás közös szabályai,
- külföldi jog alkalmazása, tartalmának megállapítása.

A legnagyobb kihívás – a már említett általános jogegységesítési akadályok mellett – a tagállamok eljárási jogának különbözősége. Hiszen a külföldi jog *ex officio* alkalmazása, hivataltól tájékozódás a külföldi jog tartalma iránt ugyan bevett szabály és gyakorlat a legtöbb kontinentális jogrendszerben,⁶³ azonban az angolszász jogrendszerekben csak a felek kérelmére és a felek által bizonyított tartalmat alkalmazzák. Kétséges, hogy ez a különbség miként egyeztethető össze a nemzetközi magánjogi jogegységesítés rendeleti formájával és a rendeletek jogi természetével, az EUMSZ 288. cikkével, amely szerint: „A rendelet általános hatállyal bír. Teljes egészében kötelező és közvetlenül alkalmazandó valamennyi tagállamban.”

A jogi kultúrák között nyilvánvalóan jelentős különbségek vannak ebben a tekintetben is. Trevor Hartley érzékletes leírása szerint nagy különbség, hogy az a bíró feladata, hogy igazságot szolgáltatson absztrakt értelemben is, vagy hogy egyszerűen döntsön a felek által elé tárt kérelmekről és bizonyítékokról – ahogyan ezt az angolszász jogrend ismeri.

⁶² KIENINGER 2012, 184–197.

⁶³ Lásd például az 1979. évi 13. tvr. 5. §-át, illetve az új Nemzetközi Magánjog Kódex, a 2017. évi XXVIII. törvény (Nmjtv.) 7–8. §-át.

Az ellenállás kétségkívül nagy az eljárásjog egységesítésével szemben. 2013 őszén a bécsi European Law Institute konferenciát szervezett a határon átnyúló polgári peres eljárás alapelveiről, amelyet a magánjog egységesítésére hivatott UNIDROIT-val közösen dolgoznak ki.⁶⁴ Bár *soft law* instrumentum, azaz nem kötelező jogforrás születik, mégis sok a kétely, jellemző a tagállamok úgynevezett eljárási jogi autonómiájának – *procedural autonomy* – ismételt hangsúlyozása. A külföldi jog alkalmazása eljárási feltételeinek egységesítése nélkül viszont az egyik legfontosabb kérdésben – külföldi jog alkalmazása, illetve tartalmának megismerése hivatalból vagy kérésre – megmarad a tagállami jogok különbözősége, annak minden következményével.

Nemcsak feladatok, de kihívások és kérdések is vannak a nemzetközi magánjog további egységesítését illetően. Nyilván alapvető kérdés, hogy miként reagálnak a jogegységesítésre az EU tagállamai. Szükség van-e még egyáltalán tagállami nemzetközi magánjogi szabályozásra? Úgy tűnik, igen. A régieket nem helyezték hatályon kívül: német, belga, olasz törvények érvényben vannak – legfeljebb módosították őket.

A tagállami válaszok azonban különbözőek, az alábbiak szerint:

- nem tettek semmit – az EU-rendeletek közvetlenül alkalmazandóak megelőzve az eltérő tartalmú tagállami szabályokat, ami koherenzia-zavarhoz vezethet,
- külön törvényekkel válaszoltak – egy-egy területen törekedtek hozzáigazítani a szabályokat az EU-jog fejlődésére is figyelemmel,
- átfogó, új kódexeket alkottak.

Az új polgári törvénykönyvek elfogadásával párhuzamosan a nemzetközi magánjogi kodifikáció újabb hulláma bontakozott ki Közép-Európában: a lengyel (2011), a cseh (2012) és nyomukban a magyar (2017) kódexek megalkotásával. Megjegyzendő ugyanakkor – és ez is a különböző tagállami modellekre utal –, hogy nem minden EU-tagállamban létezik önálló nemzetközi magánjogi kódex. Van, ahol a polgári törvénykönyv (Hollandia), másutt a Ptk.-t életbe léptető törvény (Németország) tartalmaz kollíziós normákat, megint másutt a bírói gyakorlatban lelhetünk iránymutatást (Egyesült Királyság, Franciaország).

Miért van mégis szükség a nemzeti kollíziós jogi normákra? Nyilvánvaló, hogy az egészében nem szabályozott területek, ilyen, mint fentebb láttuk, a dologi jog, továbbra is rendezést igényelnek a különböző jogrendszerek ütközése esetén. Továbbá az EU-rendeletek saját maguk is korlátozzák tárgyi hatályukat, az szűkebb területre terjed ki, mint azt címük sugallja, például a Róma I. rendelet, Róma II. rendelet. Így a Róma I. rendelet tárgyi hatálya nem terjed ki a választottbírói megállapodásokra és joghatósági kikötésekre vagy a társasági jogot érintő kérdésekre.⁶⁵ A Róma II. rendelet kizárja hatálya alól a magánélet és a személyiségi jogok megsértéséből eredő szerződésen kívüli kötelmi viszonyokat, ideértve a jó hírnév megsértéséből eredő ügyeket vagy a váltókból, csekkekből és saját váltókból, továbbá más átruházható értékpapírokból eredő szerződésen kívüli bizonyos kötelmi viszonyokat.⁶⁶

További kihívás, hogy miként lehet szimbiózist, szerves kapcsolatot teremteni a nemzetközi magánjogi kódexek és az EU-rendeletek között. Felvetődhetne, hogy érdemes volna beépíteni őket a normaszövegbe, megismételni őket a szabályozás teljessége jegyében.

⁶⁴ ELI – UNIDROIT Transnational Principles of Civil Procedure. Elérhető: www.unidroit.org/work-in-progress/transnational-civil-procedure (A letöltés ideje: 2019. 08. 13.)

⁶⁵ Róma I. rendelet I. cikk.

⁶⁶ Róma II. rendelet 2. cikk.

Ez azonban nem járható út. Az Európai Bíróság egyértelmű gyakorlata szerint tilos a tagállami jogokban kihirdetni az önmagukban is közvetlenül alkalmazandó rendeleteket.

Újabb kérdés, hogy lehet-e, érdemes-e hivatkozni az EU rendeleteire a tagállami nemzetközi magánjogi kódexekben, s ha igen, milyen módszerrel. Általánosságban vagy konkrét módon? A hivatkozás nyilvánvalóan indokolt a bíróságok, a joggyakorlat orientálása tekintetében azzal együtt, hogy az EU-jog változása időről időre felveti a konkrét hivatkozások módosításának igényét. Különböző modellek alakultak ki, megjelenhet az EU-rendeletekre való tételes hivatkozás a kódexek elején felsorolva vagy az egyes törvényi fejezetekben tematikusan elhelyezve.⁶⁷ Más törvények lábjegyzetekben utalnak az EU-rendeletekre, alighanem ez kevésbé elegáns, s a magyar gyakorlatban nem bevett megoldás. Éppen ezért az új hazai Nmjt.⁶⁸ általános érvénnyel azt rögzíti 2. §-ában, hogy „rendelkezéseit olyan kérdésekben kell alkalmazni, amelyek nem tartoznak az Európai Unió általános hatályú, közvetlenül alkalmazandó jogi aktusa vagy nemzetközi szerződés hatálya alá”.

Külön feladat, hogy miként töltsük ki az EU-rendeletekben található joghézagokat. A legtöbb tagállam saját szabályozást hoz létre, így az új magyar Nmjt. is önálló normákat tartalmaz azon szerződéses és szerződésen kívüli jogviszonyokra, amelyek kívül rekedtek az EU-rendeletek tárgyi hatályán.⁶⁹

Kivételt képez a holland polgári törvénykönyv nemzetközi magánjoggal foglalkozó könyve, amely egy kicsit leegyszerűsítve azt mondja ki, hogy a rendeletek (Róma I., Róma II.) által nem szabályozott kérdésekben is az EU-rendeleteket kell alkalmazni.⁷⁰ Ezzel lényegében a bíróságokra bízva, hogy *mutatis mutandis* a tárgyi hatályuk alól kizárt jogviszonyokra is alkalmazzák azokat.

Összességében: mint annyi más területen, itt is azt látjuk, hogy szerves együttélés alakul ki az EU-jog és a tagállami jogok között. A jogharmonizáció nem teljes, nem hézag nélküli, az átfogó szabályozást a két normarend együttesen adhatja.

Bár a további jogegységesítés lelassulni látszik, így is érintkező világokról van szó, és az új nemzeti kódexek nem vonhatják ki magukat az EU-jog hatása alól. Például a szokásos tartózkodási hely mint kapcsoló szabály alkalmazásának terjedése alól a személyek esetében, a személyes jog meghatározásánál – azzal együtt, hogy mindig mérlegelni kell a nemzeti érdeket is.

Magyarország esetében például nem volt kívánatos a szokásos tartózkodási hely elvét minden korlátozás nélkül, első helyen érvényesíteni – elhanyagolva az állampolgárság szempontját. A személyes jog meghatározása alapvető belső jogpolitikai kérdés, és nem csak uniós jogi probléma, hiszen érinti a határon túli magyarságot és a más EU-tagállamban dolgozó magyarokat. Ez utóbbiak tipikusan munkavégzésük helyén rendelkeznek szokásos tartózkodási hellyel, de a jogalkotó nem akarta őket kivonni a magyar jogi szabályozás alól, továbbra is az állampolgárság kapcsoló elvét alkalmazza, ám mégis rugalmas megol-

⁶⁷ Részletesen lásd SOMSSICH 2015.

⁶⁸ 2017. évi XXVIII. törvény a nemzetközi magánjogról.

⁶⁹ Lásd az Nmjt. VII. fejezetét.

⁷⁰ Holland polgári törvénykönyv (BW – Burgerlijk Wetboek) 154., illetve 159. cikkei.

dást kínálva.⁷¹ Eltérően például az új cseh törvénytől, amely megelégszik azzal, hogy a szokásos tartózkodási hely alapján határozzák meg a személyek jog- és cselekvőképességét.⁷²

Irodalomjegyzék

- BOELE-WOELKI, K. (2010): *Unifying and Harmonizing Substantive Law and Role of Conflict of Laws*. Leiden – Boston (MA), Martinus Nijhoff. DOI: <https://doi.org/10.1163/9789004249950>
- JACQUÉ, J.-P. (1990): Cours général de droit communautaire: Index of Decisions by Transnational Courts. In CLAPHAM, A. ed.: *European Community Law*, I/1. 237–359. (Collected Courses of the Academy of Law)
- KIENINGER, E. M. (2012): Kodifikationsidee und Europäisches Privatrecht. *Rechtswissenschaft*, Jahrg. 3, Heft 4. 406–431. DOI: <https://doi.org/10.5771/1868-8098-2012-4-406>
- KRAMER, X. – DE ROOIJ, M. et al. (2012): *A European Framework for Private International Law: Current Gaps and Future Perspectives*. Brussels, European Parliament, Directorate-General for Internal Policies, Policy Department Citizens Rights and Constitutional Affairs.
- LEIBLE, S. – UNBERATH, H. Hrsg. (2013): *Brauchen wir eine Rom 0-Verordnung?* Jena, JWV Jenaer Wissenschaftliche Verlagsgesellschaft.
- MÁDL F. – VÉKÁS L. (2015): *Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga*. Nyolcadik, átdolgozott kiadás. Budapest, ELTE Eötvös.
- SOMSSICH, R. (2015): Cohabitation of EU Regulations and National Laws in the Field of Conflict of Laws, *ELTE Law Journal*, 2015/2.
- STEENHOFF, G. J. W. (1993): *Avec patience et courage. A History of the Foundation of the Hague Conference on Private International Law*. The Hague, Dutch Ministry of Justice.

⁷¹ Nmjtv. 15. § (1) bekezdés. Az ember jogképességét, cselekvőképességét és személyiségi jogait személyes joga alapján kell elbírálni.

⁷² Act of 25 January 2012 on Private International Law, § 29.